

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA MAKALESİ

Güzel sanatlar akademisi, sahne tasarımı eğitiminde köklü bir ekol; “Tiyatro Dekorü ve Kostümleri Atölyesi”

A well established and long standing ecole in scenography education at the academy of fine arts; “Atelier of Theatre Decoration and Costume”

Lütfiye Başak Özdoğan

Dr. Öğr. Üyesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sahne Dekorü ve Kostümü Bölümü, Türkiye, e-mail: basak.ozdogan@msgsu.edu.tr

Öz

1882 yılında eğitim vermeye başlayan ve ülkemizin güzel sanatlar alanında ilk kurumu olan Sanayi-i Nefis Mekteb-i Âlisi, cumhuriyet dönemiyle birlikte Güzel Sanatlar Akademisi adını alır. Okul 1969 yılında 1172 sayılı kanunla İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (İDGSA) olarak bilimsel özerklik kazanacak ve 1982 yılında Yüksek Öğretim Kurulu'na bağlanarak Mimar Sinan Üniversitesi, 2004 yılından itibaren de Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi adıyla Türkiye'nin en köklü okullarından biri olma özelliğini taşıyacaktır. Başlangıç yıllarındaki müfredatların önemli bir kısmı, Avrupa'nın klasik bir sanat okulu olan École des Beaux-Arts ile kurulan bağlantılar ve burada eğitim alan hocaların izlenim ve üretimleri yönünde usta çırak ilişkisine dayalıdır. Okulun oluşumunda sanatın üç temel alanı resim, heykel ve mimarlığın yer alması nedeniyle desen bilgisi ekolün temelini oluşturur. 1930'lu yıllarda gerçekleşen akademi reformu ile çoğu Avrupa'dan gelen yabancı hocalar ve yetiştirdikleri kuşaklar, Türk Sanatı'nın gelişimde önemli bir rol oynar. Akademik yapı içinde bir ilk olma özelliği taşıyan Tiyatro Dekorü ve Kostümü Atölyesi ise 1962 yılında Prof. Erdoğan Aksel ve Prof. Sadi Öziş tarafından kurulur. Bu makalede, akademi tarihi içinde sahne dekorü ve kostümü eğitiminin oluşumu, Türkiye'de sahne tasarımı mesleğinin öncülerinin akademi ile ilişkisi ve bu yıllarda sahne tasarımcılığını etkileyen sanatsal gelişmelere bakılacak, ayrıca bu alanda mesleki eğitim alan ilk kuşak mezunların görüşlerine yer verilecektir. Bu veriler ışığında yapılan incelemenin amacı; sahne tasarımcılığı mesleğinde akademik eğitimin sahne tasarımcısı olmak için neden gerekli olduğuna dair bir araştırma alanı oluşturmaktır.

Anahtar kelimeler: Akademi, Doğan Aksel, Sahne Tasarımı

Citation/Atf: ÖZDOĞAN, L. B. (2023). Güzel sanatlar akademisi, sahne tasarımı eğitiminde köklü bir ekol; “Tiyatro Dekorü ve Kostümleri Atölyesi” *Journal of Arts*. 6(4): 283-300, DOI: 10.31566/arts.2187

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Lütfiye Başak Özdoğan
E-mail: basak.ozdogan@msgsu.edu.tr

Bu çalışma, Creative Commons Atif 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Abstract

Sanayi-i Nefise Mekteb-i, which began its educational journey in 1882 and was the first educational institution in the field of fine arts in Turkey, would later be named Fine Arts Academy in the Republican Era. The Academy would achieve scientific autonomy as Istanbul State Academy of Fine Arts in 1969 in accordance with the law no. 1172 and in 1982, it would be affiliated with the Council of Higher Education and become Mimar Sinan University, and as of 2004, it would be one of the most established schools in Turkey under the name Mimar Sinan Fine Arts University. A significant part of the curricula in the early years features master-apprentice relationship based on the connections established with the École des Beaux-Arts, a well-established art school in Europe, and the impressions and productions of the teachers who studied there. Knowledge of design forms the basis of the academy for the reason that the three basic fields of art in the formation of the school are painting, sculpture and architecture. The Atelier of Theatre Decoration and Costume, which is a first within the academic structure, was founded in 1962 by Prof. Erdoğan Aksel and Prof. Sadi Öziş. In this article, the origin of stage and costume design education within the history of the Academy, the relationship of the pioneers of the stage design profession in Turkey with the academy, and the artistic developments that affected stage design in these years will be examined. Additionally, the opinions of the first generation graduates who received education in this field and became pioneers of their profession will be included. The purpose of the study in the light of these data is to create a research field on why academic education in the stage design profession is necessary to become a stage designer.

Keywords: Academy, Doğan Aksel, Stage Design,

1. GİRİŞ

19. yüzyılın sonunda ressam ve arkeolog Osman Hamdi Bey'in girişimiyle kurulan Sanayi-i Nefise Mektebi, resim, heykel, mimarlık ve hakkâklık atölyeleriyle birlikte ülkemizde güzel sanatlar alanında eğitim veren ilk akademi olma özelliği taşır. Başlangıçtaki müfredatlar, Osman Hamdi Bey'in Paris'te resim eğitimi aldığı Ecole Des Beaux-Art'ın etkisiyle Avrupa'daki güzel sanatlar akademilerinin klasik sanat eğitimi anlayışına uygun bir şekilde oluşur. Çoğunluğu yabancı olan hocaların başında bulunduğu atölyelerde, kara kalem, yağlıboya, mimari, heykel, anatomi, tarih ve matematik dersleri yer alır. 1883 yılındaki öğrenci kadrosu erkek talebelere meydana gelir. 1914'te ise resim ve heykel atölyelerinden oluşan İnas Mektebi açılarak kız öğrenciler de sanat eğitimi almaya başlar. 1924 yılında Tez-yinat (Süsleme) Bölümü kurulur ve 1925'te kız ve erkek öğrencilerin eğitimleri birleşir. (Giray, 1983:20) Akademinin cumhuriyet dönemindeki ilk yönetmeliği 1924 yılında çıkar. 1928 yılında okul Güzel Sanatlar Akademisi ismini alır.

Cumhuriyet Dönemi devrimlerinin getirdiği yenilenme süreci, akademinin gelişiminde de etkili olur. 1930'lu yıllardan itibaren Almanya'da

Nazi yönetiminin iktidara gelişi ile ülkelerini terk etmek durumunda kalan sanatçıların birçoğu farklı ülkelere göç ederler. Bu sanatçılar ve akademisyenlerin bir çoğu Türkiye'deki bilim ve sanat okullarında görev alarak, modern eğitimin gelişimini sağlarlar. 1937 yılında Akademi Müdürlüğü görevini üstlenen Burhan Toprak döneminde mimarlık, resim, heykel, tezyini sanatlar ve sanat tarihi alanında pek çok hoca akademide görevlendirilir. Bir kısmı Almanya'da tiyatro mimarisi ve dekoru ile ilgilenen bu hocalar, on yıllık bir süreçte akademik eğitimde önemli gelişmelere yol açarlar. Bruno Taut, Rudolf Belling, Leopold Levy, Marie Louis Süe bu isimler arasındadır. (Demir,2008:14-15) Diğer yandan Bedri Rahmi Eyüboğlu, Nurullah Berk, Sabri Berkel, Edip Hakkı Köseoğlu, Cemal Tolu, Zühtü Müridoğlu, Hadi Bara, Nijat Sirel, Zeki Kocamemi, Sedat Hakkı Eldem gibi hocalar da bu dönemde okuldaki eğitimin diğer temsilcileri olurlar. 1940'lı yıllardan itibaren özellikle resim ve iç mimarlık bölümlerinden mezun öğrencilerden bazıları, okulda aldıkları eğitimi yurt dışında tiyatro ve opera üzerine yaptıkları stajlarla destekleyerek Türkiye'de sahne tasarımı alanında mesleğin ilk temsilcileri olacaklardır.

Bu isimlerden biri olan Prof. Erdoğan Aksel, 1948'te akademi sınavına girer ve sekiz kişiyle birlikte İç Süsleme (İç Mimari) Bölümü'nü kazanır. 1952 yılında mezun olur. Mezuniyetinin hemen ardından Münih Akademisi'ne başvurur. Yedi yıl süresince Münih, Roma ve Viyana'da çeşitli opera ve tiyatro prodüksiyonlarında kapsamlı bir deneyim kazanarak İstanbul'a geri döner. 1959 yılında İç Mimarlık Bölümü'ndeki hocası Hayati Görkey'in desteği ile öğretim görevlisi olur. Bu yıllarda iç mimarlık bölümünde sahne tasarımı üzerine dersler verilmeye başlanır. Aksel, 1962 yılında Sadi Öziş'le birlikte Türkiye'de tiyatro, opera, bale ve sinema üzerine dekor ve kostüm tasarımı alanında eğitim veren ilk bölümü olan, *Tiyatro Dekor ve Kostümü Atölyesi*'ni kurar. (Gezgin, 2003:189-200) 1995 yılında emekli olacağı döneme dek sahne sanatlarında tasarım olgusunun gelişmesi yönünde çalışarak bu alanda eğitim veren meslektaşları arasında bir mihenk taşı olur.

Bu incelemede; Güzel Sanatlar Akademisi içinde kurulan ve günümüze dek sahne tasarımı eğitimi veren atölyenin ilk 10 yıllık sürecine, cumhuriyetin kuruluşundan 1962 yılına dek olan gelişmeler eşliğinde bakılacak ve Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nin sahne tasarımı eğitimine nasıl bir temel teşkil ettiği saptanacaktır. Türkiye'de 1940-1970 dönemi arasında tiyatro ve opera alanında dekor, kostüm ve scenography (senografi) üzerine çalışan tasarımcıların açtıkları yolda, sahne tasarımı konusunda eğitim alan ilk kuşağın kimler olduğu ve nasıl bir çabayla bu mesleği inşa ettikleri ortaya konacaktır.

2. TÜRKİYE'DE SAHNE TASARIMI MESLEĞİNİN OLUŞUMUNU ETKİLEYEN GELİŞMELER

Ülkemizde sahne tasarımı mesleğini icra eden sanatçıların büyük bir kısmı 1940'lı yıllardan itibaren Güzel Sanatlar Akademisi'nde okur ve dekor konusundaki mesleki ihtisaslarını yurtdışında gerçekleştirir. Eğitimini yurt dışında farklı okullarda tamamlayan tasarımcılar da ya güzel sanatlar ya da mimarlık üzerine eğitim görür. Bunun dışında yol alanlar ise direkt olarak sahne dekoru tahsilini yurt dışındaki akademilerde tamamlar. Tiyatro dekoru ve kostümünü meslek olarak seçmiş genç kuşağın, henüz bu

konuda direkt eğitim alabilecekleri bir ortam yokken, büyük bir çabayla Türkiye'deki sahne tasarım tarihinin temellerini attıklarını görürüz. O günlere dair tanıklıklarından görülmektedir ki resim yapılabilecek malzemelerin yokluğundan ulaşılabilecek görsel ve yazılı bilgi kaynaklarının azlığına, yabancı literatürü takip için çeviri ve yabancı dil bilmenin öneminden, izlenebilecek sergi, opera ve tiyatro eserlerinin sayısına dek pek çok konu bir kısıtlılık dahilindedir.

Bu incelemede odaklanacağımız sürecin arka planına, Balkan ve Trablusgarp Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın olduğu 20. yüzyılın ilk çeyreğinde oluşan şartlar ve yeni bir cumhuriyetin kuruluşundaki ideolojik kültürel atılımlar çerçevesinde bakıldığında, akademide ve tiyatro çevresinde olan gelişmelerin oldukça güçlü ve yenilikçi bir şekilde yol aldığı görülür.

Cumhuriyet Dönemi öncesi tiyatrodaki gelişimin ilk evrelerinden biri 1914 yılında natüralist tiyatronun temsilcilerinden Fransız yönetmen André Antoine'ın Darülbedayi-i Osmanî adı verilen okulun kurulması için Şehremini Cemil Bey tarafından İstanbul'a davet edilmesidir. Bu okulun ilk öğrencileri arasında Muhsin Ertuğrul da vardır. Muhsin Ertuğrul yaşamı boyunca Çağdaş Türk Tiyatrosu için çok önemli gelişmelere imza atacak ve yazar, oyuncu, yönetmen, yönetici olarak tüm sahne önü ve arkası ekipler için birçok atılımın öncüsü olacaktır.

1912 yılında *Ertuğrul Muhsin ve Arkadaşları* adıyla ilk tiyatro topluluğunu kurar. 1913'te Paris'e gider ve Antoine'ın Odeon Tiyatrosu'nda çalışır. 1916'da Tepebaşı Dram Sahnesi'nde Darülbedayi' nin ilk oyunu *Çürük Temel*'de başrol olur. Bu oyunun dekorunu Alman ressam Bernard Rosenthal yapar. Natüralist gerçeklikte tasarlanmış ev içi dekoru o güne dek yapılan dekorlardan farklı ve özellikle açılıp kapanan kapılarıyla dikkat çekicidir. (Nutku,1969:154) Muhsin Bey bu oyunun ardından Almanya'ya gider. Burada Kraliyet Tiyatrosu, Max Reinhardt ve Lessing'in tiyatrolarında gözlemlerde bulunur ve ilk film çalışmalarına başlar. Cumhuriyetin ilanına dek Türkiye ile Almanya arasında gidip gelir ve Darülbedayi 'de pek çok yeni metin bu sayede sahnelenir. 1924 yılında Letafet Apartmanı'nda *Muhsin Ertuğrul ve Arkadaşları* grubunun devamı

olarak bir araya geldiği arkadaşlarıyla ardı ardına çağdaş oyunlar sahneler. Heykeltraş Zühtü Müridoğlu bu ekibin içinde oyuncu olarak yer alır. Muhsin Bey 1925 yılında Moskova'ya gider ve Stanislavski, Nemiroviç-Dançenko, Meyerhold ve Ayzenştayn'ı izler. 1927'de Darülbedayi'nin başyönetmeni olur. (Akçura, 1992:12-19)

1920'lerin sonunda Muhsin Ertuğrul dekor tasarımına yönelik birçok yenilik getirir. Öncelikle dekor, panolara gerilen bez yerine, kontrplağa boyanır. Işık sistemi, ışık tasarımına uygun hale getirilir ve sahne önünün ortasında bulunan suflör kabini kaldırılır. Kar, rüzgâr ve yağmur efekti veren makineler sipariş edilir ve gök perdesi kullanılır. Dekorların taslak ve maketleri yapılarak ön hazırlık süreci araştırmaya ayrılır. (Nutku,1969:155-163) 1928'de ressam Nikola Perof Darülbedayide çalışmaya başlayacak ve Türk tiyatro, opera ve sinemasına uzun yıllar emek verecektir.

Muhsin Ertuğrul'un tiyatro ve sinemaya karşı duyduğu eşzamanlı tutkunun yarattığı atmosfer, tiyatronun tüm kollarında olduğu gibi sinemada da yetişecek kuşak üzerinde etkili olacaktır. Bu isimlerin başında 1928 yılında akademi afiş atölyesinden mezun olan Vedat Ar gelir. Ar mezuniyeti sonrası Paris'e gider ve Ecole Municipaledes Arts Appliqués à l'Industrie'de okur. Yönetmen René Clair'in filmlerinde dekor asistanlığı yapar. İstanbul'a dönünce yurtdışı sürecinde tanıştığı Muhsin Ertuğrul'un filmlerinde set dekoru ve Darülbedayide sahnelediği tiyatro oyunları için dekorlar yapar. 1947'de Türkiye'nin ilk animasyon filmi *Zeybek Oyunu'nu* çeker (Şentay 2009).

Sinema konusunda dikkat çeken bir diğer isim ressam Abidin Dino'dur. 1928 yılında Muhsin Ertuğrul'un desteği ile kurulan İpek Film, onun sinemaya ilgisinin başlangıç yeri olacaktır. Genç sanatçının resimleri, 1934'te cumhuriyetin 10. yılı dolayısıyla çekilen *Türkiye'nin Kalbi Ankara* belgesel filmi nedeniyle Türkiye'ye davet edilen yönetmen Sergey Yutkeviç'in dikkatini çeker ve Dino bu projenin ardından Atatürk'ün isteğiyle Sovyetler Birliği'ne gönderilir. Üç yıl boyunca öğrenim göreceği set ortamında *Madenciler* (1934) filminin dekor tasarımları yapar ve makyaj, rejisi, senaryo da dâhil prodüksiyonun birçok safhasıyla ilgilenir. Eisenstein ve Meyerhold

çalıştığı diğer yönetmenlerdir. Birkaç yıl sonra gideceği Paris'te, Gertrude Stein'in librettosunu yazdığı, *Dr. Faustus Işıkları Yakar* operası için dekor eskizleri çizer (İleri,2005:12-14)

1930'lu yıllarda dekorlar gerçekçi bir üslupta ve sahne değişimine uygun olarak tasarlanmaya başlanır. Şehir Tiyatrosu'nda dekor anlayışında 1940'larda empresyonist ve 1950'lerde ekspresyonist çizgiler etkili olacaktır. (Nutku,1969:172-177)

1950'li yıllardan itibaren ardı ardına sahnelenen eserlerle opera, bale ve tiyatrodaki dekor ve kostüm tasarımları, yoğun repertuarlar eşliğinde eğitilmiş yaratıcı kadrolar tarafından ele alınacak ve sahne tasarımı tarihimizin başlangıcını oluşturan isimler, tasarımdan realizasyona tüm araştırma, uygulama ve yaratım süreçleri konusunda dünya ölçeğinde bir üretim sergileyeceklerdir. 1960'lı yıllarda toplumsal özgürleşme ve işçi hareketlerine koşut olarak, batıdaki üsluplar model alınarak yapılan dekor örneklerine alternatif olarak yeni bakış açıları gelişecektir. Bu yıllarda dekoratörlerin sahne tasarımına dair yazılarında özellikle üzerinde durulan konu, mesleğin ne olduğuna dair tanımını ortaya koymaya ilişkindir. Sahne plastiğinin yalnızca resimsel ya da mimari unsurlar içeren bir mekân olgusu içermediği, oyunun dramaturjik ve sahneleme fikri çerçevesinde kolektif bir üretimin parçası olduğu görüşü sıklıkla yinelenir.

2.1. Tiyatro, Opera ve Bale'nin Oluşumu

1936 yılında, sanat eğitimi adına atılan önemli adımlardan biri tiyatro ve müzik bölümünden oluşan devlet konservatuarının kuruluşudur. Atatürk'ün özel davetiyle Türkiye'de bulunan çağdaş besteci Paul Hindemith müzik bölümü ve yönetmen Carl Ebert ise tiyatro bölümünün başına getirilir. 1940 yılında Ankara Devlet Konservatuarı ilk gösterimlerinden ve yönetmenliğini Carl Ebert ve İ. Galip Arcan'ın yaptığı M. Maeterlinck'in *Evin İçi* ve Moliere'in *Gülünç Kibarlar* oyununun dekorlarını Güzel Sanatlar Akademisi Dekoratif Sanatlar Bölümü başkanı Marie Louis Sue tasarlamış ve resim bölümünden Mazhar Resmor dekorları realize etmiştir (And,1983:416). Bu oyunları Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, eşi Mevhibe Hanım ve Başbakan Refik Saydam izlemişlerdir. (Dağlı, 2020:2) 1941

yılında mezunların temsil yapabilecekleri bir yer olması görüşüyle, Ankara Devlet Konservatuarı Tatbikat Sahnesi açılır. Carl Ebert, 1945 yılına kadar bu kurumda sahnelenen pek çok opera ve tiyatro oyununun yönetmeliğini yapar. Burada sahnelenen ilk oyun, Goldoni'nin *Otelci Kadın* adlı eseridir ve dekorunu, ileride devlet tiyatrosunun birçok sahne tasarımını gerçekleştirecek olan Tarrık Levendoğlu üstlenir. (Şengezer, 2001:16)

Ankara Devlet Konservatuarı'nın opera kısmının ilk mezunları arasında yer alan Aydın Gün, Carl Ebert'in 1942'de Halkevi'de sahneye koyduğu ve ülkemizde tam performansla icra edilen ilk opera gösterisi olan Puccini'nin *Madame Butterfly* adlı eserinde oynar. Gün 1951 yılında "Rigoletto" operası rejisiyle kazandığı büyük başarıdan dolayı devlet tarafından Viyana'ya gönderilir. (İKSV,2020) Yine aynı dönemde Türkiye'nin ilk kadın opera yönetmeni, pek çok opera ve operetin çevirmeni ve konservatuarın ilk hocalarından olan Saadet İkesus, Mozart'ın *Così fan tutte* eserini sahneler. Bu dönemde Tatbikat Sahnesi'nde Carl Ebert ile çalışan opera dekoratörü ise Turgut Zaim'dir. (Tansuğ, 1974)

Bir diğer gelişme de bale alanındadır. 1942 yılında Krassa Arzumanova'nın Eminönü Halkevi'nde Bedii Raks Mektebi adıyla kurduğu ilk özel bale okulunun ardından, 1946 yılında İngiltere'ye giden Muhsin Ertuğrul'un çabasıyla, İngiliz Kraliyet Balesi yöneticisi Ninette de Valois ile bir bale okulu kurması konusunda görüşmeler yapılır. Millî Eğitim Bakanlığı'nın Valois'yi İstanbul'a daveti üzerine 1948 yılında Türkiye'nin ilk resmi bale eğitimi veren okulu açılır. 1950 yılında okul Ankara Devlet Konservatuarı'na bağlanır. Okulun mezunlarının ilk gösterileri, 1960 yılında sahnelenen Manuel de Falla'nın *Büyümlü Aşk*, *Léo Delibes*'in *Coppelia* (1961), ilk Türk Balesi Ferit Tüzün'ün *Çeşmebaşı* (1965) eserleridir. (Deleon, 1992)

1949 yılında Devlet Tiyatro ve Operası yasası çıkar ve Muhsin Bey 1949-1951 yıllarında Devlet Tiyatrosu'nda genel müdürlük yapar. Ankara Devlet Tiyatrosu Opera Bölümü'nün bu süreçteki temsilcileri; Mascagni'nin *Cavalleria Rusticana* (dekor ve kostüm Turgut Zaim ve Tarrık Leventoğlu), Leoncavallo'nun *Palyaçolar* ve Verdi'nin *Rigoletto* (dekor Turgut Zaim) eserleri-

dir. Büyük Tiyatro'da ise Goethe'nin *Faust*, Jules Romains'ın *Dr. Konock*, Priestley'nin *Bir Komiser Geldi*, İbsen'in *Peer Gynt*, Shakespeare'in *Yanlışlıklar Komedi* ve *Hamlet*, Schiller'in *Hile ve Sevgi*, Reşat Nuri Güntekin'in *Eski Şarkı* ve Arthur Miller'in *Satıcının Ölümü* eserleri yanında Küçük Tiyatro Cevat Fehmi Başkut'un *Küçük Şehir* oyunu sahnelenir. (Ay, 1963)

1951-54 yılları arasında Devlet Tiyatrosu'nun genel müdürü Cevat Memduh Altar olur. Aydın Gün ise Ankara Devlet Operası baş yönetmenliğine atanır. Muhsin Bey'in 1954-58 yılları arasında ikinci kez göreve geldiği Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü Dönemi ise Türkiye'de bölge tiyatrolarının gelişimi açısından önemlidir. 1956-58 devresinde İstanbul'daki Karaca Tiyatrosu'nda ve İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun Tepebaşı Dram Sahnesi'nde opera temsilleri verilir. 1958-63 yılları arasında Devlet Tiyatrosu genel müdürlüğüne Cüneyt Gökçer getirilir. (Ay:1964)

Muhsin Ertuğrul, 1931-1946 yılları arasında Darülbeyaz'deki çalışmaları ardından, 1959-66 yılları arasında İstanbul Şehir Tiyatrosu başrejisorü olur. Bu dönem altın çağ olarak nitelendirilir. En önemli prodüksiyon o yıl kadroya giren Engin Cezzar'ın başrol oynadığı *Hamlet*'tir. Dekorunu Turgut Atalay tarafından gerçekleştirir. 1959 'da tiyatrodaki giren ve davet edilen isimler arasında, Beklan Algan, Ayla Algan, Asaf Çiyiltepe, Nüvit Özdoğru, Tunç Yalman, Duygu Sağıroğlu, Şirin Devrim, Genco Erkal, Çetin İpekkaya ve Doğan Aksel yer alır. (Nutku,1969:82) İstanbul'un birçok bölgesi tiyatroya kavuşur.

2.2. İstanbul Şehir Operası

1960 yılında Aydın Gün tarafından Tepebaşı Tiyatrosu'nda İstanbul Şehir Operası kurulur. İlk temsilin dekoru N. Perof'un hazırladığı Puccini'nin *Tosca* eseridir. İstanbul Şehir Operası'nın bale öğretmeni ve koreografi Rezzan Abidinoğlu'dur. 1969'da Makedonsky'nin *Bahçesaray Çeşmesi* (dekor Kezban Tamer), *Bale Empresyonları*, *Sihirli Gece Faust* ve *Kuşu Gölü* temsilleriyle perde açılır. 1969 yılında İstanbul Şehir Operası Tepebaşı Dram Tiyatrosu'ndan, Taksim Kültür Sarayı'na taşınır ve böylelikle İstanbul ve Ankara'daki opera ve tiyatro yapıları birbirlerinden ayrışır. Opera yönetsel olarak tek bir bünyede

toplanır ve Devlet Opera ve Balesi olarak bugüne dek gelir. (Deleon: 1992) Aydın Gün İstanbul Operası'nın başrejisörü olur. Kısa bir süre sonra çıkacak yangınla bina kullanılamaz hale gelir. Bu yangın burada çalışan yüzlerce sanatçı, teknik ekip ve sanatsever için unutulmayacak bir kayıp olur.

1960 yılında Şehir Tiyatrosu bünyesinde açılan ve Tepebaşı Dram Tiyatrosu ile Açık hava Sahnesi'nde temsiller veren opera, ilk 8 yılında 277.313 seyirciye ulaşır. Bu operadaki temsillerde yapılan tasarımlar iki konuda önem arz eder; Biri, İstanbul'da opera alanında ilk yoğun sahnelemelerin ve dekor çalışmalarının olduğu bir süreci içermesi, diğeri ise akademi öğrencilerinin sahne tasarımı eğitimi alırken buradaki asistanlıkları sürecinde hoca ve ustalarıyla bir arada çalışarak deneyim kazanmalarındır. 1960-68 yılları arasında sahnelenen eserlerin yaratıcı kadrosu şöyledir;

Tosca, *Madam Butterfly* (Puccini) dekorları Perof, *Konsolos* (Menotti), *La Boheme* (Puccini), dekor Turgut Atalay, kostüm Gülsen Yenel, *Maskeli Balo* (Verdi) dekor ve Kostüm T. Atalay, *Rigoletto* (Verdi), dekor, T. Atalay, *Yarasa* (J. Strauss), dekor Seza Altındağ, kostüm Gülsen Yener, *Çardaş Fürstin* (Kalman) dekor T. Atalay, kostüm Türkan Unat, *Sevil Berberi* (Rossini) dekor Şadan Bezeyiş ve Yalçın Emiroğlu, kostüm Selma Aykan, *La Traviata* (Verdi) ve *Cosi Fan Tutte* (Mozart) dekorları Doğan Aksel, *Cavalleria Rusticana* (Mascagni), *Pagliacci* (Leoncavallo), *Manon Lescaut* (Puccini) dekor Acar Başkut, *Don Pasquale* (Donizetti) dekor Acar Başkut, kostüm Metin Deniz, *Hoffman'ın Masalları* (Offenbach) dekor Duygu Sağıroğlu, kostüm Gülsen Yener, *Turandot* (Puccini), *Satılmış Nişanlı* (Smetana) *Macbeth* (Verdi), *Figaro'nun Düğünü* (Mozart), *Carmen* (Bizet), *Şen Dul* (Lehar),dekor Duygu Sağıroğlu, kostüm Sevim Çavdar, *Aida* (Verdi) dekor Tuncay Çavdar kostüm Sevim Çavdar, *Yevgeni Onyegin* (Çaykovski) dekor ve kostüm Metin Deniz, *Lucia di Lammermoor* (Donizetti) dekor Kezban Tamer, kostüm Türkan Ünat, *Windsor'un Şen Kadınları* (Nicolai) dekor Seyyit Bozdoğan ve kostüm Türkan Unat'dır. Metin Deniz, Kezban Tamer, Seyyit Bozdoğan, Atıl Yalkut birçok eserin dekor realizatörü olarak distribüsyonda yer alır (İstanbul Operası:1968).

2.3. Özel Tiyatrolar

1940'lı yıllardan itibaren kurumlarda yaşanan gelişmeler, 1950'li yıllara gelindiğinde ilk özel tiyatroların oluşumunda zemin oluşturacaktır. Muhsin Ertuğrul 1951'de Devlet Tiyatrosu'ndaki görevini bırakır ve Küçük Sahne'yi kurar. 1952'de Haldun Dormen ilk kez Küçük Sahne'de sahne alır ve 1955 yılında Cep Tiyatrosu'nu, 1957'de Dormen Topluluğu'nu kurar. 1955'te Muammer Karaca Tiyatrosu perde açar. Genç Oyuncular 1957'de kurulur. Muhsin Bey, 1954 yılında yeniden Ankara Devlet Tiyatrosu'nda görev alır ve 1958'de görevden alınır. Bu duruma tepki göstererek onun ardından devlet tiyatrosunu bırakan oyuncular arasında, Yıldız Kenter, Müşfik Kenter, Şükran Güngör ve Kamran Yüce bulunur. Bu genç ekibin girişimleriyle Birleşik Sanatçılar doğar. 1961'de bir araya gelen Kent Oyuncuları bu birlikteliğin devamıdır. Aynı yıl Ankara'da Çetin ve Mediha Köroğlu bir binanın bodrum katında, döner sahnesi olan bir salonda Meydan Sahne'yi kurarlar. 1962 yılında Dormen Tiyatrosu, Kent oyuncularını ile Ses Tiyatrosu'nu paylaşır. Gazanfer Özcan, Gönül Ülkü Tiyatrosu ve Oraloğlu Tiyatrosu (1962) Ankara Sanat Tiyatrosu (1963), Ulvi Uraz Tiyatrosu (1963), Gen-Ar (1966), Devekuşu Kabare (1967), Dostlar Tiyatrosu (1969), Çevre Tiyatrosu (1971) bu yıllarda kurulan tiyatrolar arasındadır (Başarı, 2021).

Özel tiyatroların kısıtlı bütçe ve imkânları dâhilinde ortaya çıkardıkları prodüksiyonlar; birlikte çalıştıkları yazar, çevirmen, dekor, kostüm, afiş tasarımcıları ve daha pek çok kişi birlikte geliştirdikleri çalışma prensipleri doğrultusunda önemli bir teşkilatlanmanın örneği olur. Tiyatroların oyun kitapçıklarında tıpkı Devlet Tiyatrosu dergisinde olduğu gibi tasarımcılara mutlaka yer verilirken oyuna ait çizim ve taslaklar seyirci ile buluşur. Özel tiyatrodaki mekân olarak apartman katlarının tiyatroya dönüşümü ilk kez Haldun Dormen'le başlamış ve bu seçim günümüz mekân tiyatrolarının oluşumuna dek sürmüştür.

1965 yılında yine bir apartman mimarisi içinde inşa edilen ve seyirci/oyun alanının değiştirilerek kullanımına olanak veren LCC Tiyatro Okulu'nun sahnesi mimar, sahne tasarımcı ve yönetmen Tuncay Çavdar tarafından tasarlanır ve

kendi dönemi içinde önemli bir deneme sahnesi uygulaması olarak yer alır. Bu okulda ders veren öğretim otoriteleri; Muhsin Ertuğrul, Yıldız Kenter, Melih Cevdet Anday, Haldun Taner, Ayla Algan, Beklan Algan, Seyyit Mısırlı, Sabahattin Eyüboğlu, dekorasyon bölümü öğretmenleri; Doğan Aksel, Sadun Ersin ve Sadi Öziş, Resim Bölümü, Neşet Günal ve Bale Bölümü Flora Aksel ve Gisela Rochow'dur. (LCC Dergi: 1968)

Brecht'in epik tiyatrosunun etkileri, 61 anayasası ve toplumdaki işçi ve üniversite eylemlerinin de etkisiyle sahnelenme ve oyun yazımında değişimlere neden olur. Politik söylemleri nedeniyle baskı ve şiddet gören oyunlar arasında 1964 yılında Şehir Tiyatroları'nda Beklan Algan'ın sahnelediği Bertolt Brecht *Sezuan'ın İyi İnsanı* vardır. 1970'li yıllar boyunca tiyatro oyunlarına yasaklamalar, sansürlerle geçecek bir süreç de bu örneklerle başlamış olur. 1960'lı yıllardan itibaren tiyatro oyunlarına getirilen sahneleme fikri toplumsal mücadelenin ve sistem eleştirisinin en güçlü frekansı haline gelir.

Devletin kültür politikası programlarının ve özel tiyatroların katkısıyla sahne sanatlarına dair birçok yapılanmanın gerçekleştiği bir ortamda; Sanat eğitimi alan pek çok mezunun, sahne sanatları alanında ortak çalışma süreçlerinde buluşması, her tiyatronun kendi üslubunu ortaya koyması yönünde önemlidir.

3. 1940/62 YILLARI ARASINDA SAHNE TASARIMI MESLEĞİNİN ÖNCÜLERİ

1940'lı yıllardan itibaren tiyatro, opera ve balede, dekor ve kostüm tasarımı yapan sanatçıların çoğunlukla resim ve iç mimarlık eğitimi aldıklarını görmekteyiz. Pek çoğu yurtdışına giderek ya da yabancı hocalar ve tasarımcılarla kendi ülkelerinde çalışarak bu konuya dair bir meslek olgusu yaratmışlardır. Dekor ve kostüm tasarımı her tasarımcının sanat ve tiyatro görüşü ile o kişiye özgü bir yaratıcılık ve duruş arz ettiğinden bu konuda bir sınıflandırma ya da gruplama yapılamaz. Türk Tiyatro tarihinin klasikleşmiş isimlerinin tiyatroya başlangıç yıllarını kapsayan bir sürece bakarken, mümkün olduğunca kimlerin bu zaman aralığında üretimde bulunduğu ve sahne tasarımı eğitimi veren bir bölümün kuru-

luşu öncesinde nasıl bir ortam oluştuğuna bakalım.

Akademi Mimarlık ve Sanat Dergisinin 1974 tarihli 8. Sayısında Doğan Aksel, Türk Tiyatrosu'nun gelişiminde yer alan dekoratörleri şöyle anar;

"Cumhuriyetimizin ilk yıllarından itibaren Sanayi-i Nefise, Güzel Sanatlar Akademisi, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi mezunları, Akademinin vermiş olduğu sanat gücü ile Türk tiyatrosunun muhtelif branşlarında yer almışlar, yalnız resim, dekor ve kostüm alanlarında kalmayıp, oyunculuk, sahneye koyuculuk ve yazarlık alanında da vazife görmüşlerdir. Türk tiyatrosunun gelişiminin başlangıcında bu işe eli yatkın kişiler çalışmışlardır ancak ilk dekorcu ismi bir İtalyan grubu ile gelmiş, İstanbul'a yerleşmiş Raphael Merlo'dur. Tanzimat devrinin dekorcusudur. İlk tiyatro dekoru deyimleri, tiyatro tekniği bilgileri bu sanatçı yoluyla tiyatrolarımıza yayılmıştır. Şişeciyan ve Ahmet Fehim Efendi ilk salon ferme'yi yapmışlardır. İlk tiyatro kostümcü İtalyan asıllı Cozeppe olduğu ve Madam Bayzar'ın Bursa Tiyatrosu'nda kostüm diktirdiğini biliyoruz. Cumhuriyet devri tiyatrosunun kurucusu Muhsin Ertuğrul, N. Perof ile uzun yıllar birlikte çalışmış, bu arada Muhteşem Sarıcı, A. Alemciyan, dışarıdan da bazı meşhur dekorcular gelerek dekor yapmışlardır..." (Aksel, 1974:239)

Yurtdışından Türkiye'ye davet edilerek sahne tasarımının gelişimine önemli etkiler bırakan dekoratörler içinde en uzun süre ülkemizde kalan Nickola Perof'tur. Ressam ve dekoratör Perof, 1929-1964 yıllarında Muhsin Ertuğrul ile Darülbeydi'de ve film çalışmalarında bir aradadır. 1952 yılında ise Düsseldorf Sanat Akademisi ve Köln Üniversitesi'nde tiyatro bilimleri bölümünde okumuş olan yönetmen ve sahne tasarımcısı Max Meinecke Şehir Tiyatrosu baş yönetmenliğine atanır. İlk sahneye koyduğu eser Shakespeare'in *Fırtına* oyunudur. Sahnelediği eserlerde Max Reinhardt'ın rejî yöntemini ve sahne estetiği olarak da ekspresyonist anlatımı tercih eder. (Nutku,1969:197) 1953 yılında Meinecke'nin tercümanı, tiyatro çevresine yakın bir isim olan ressam Orhan Peker'dir. (Küçükerman,2005) 1955-62 yılları arasında Muhsin Ertuğrul'un davetiyle Ankara devlet opera ve tiyatrosuna gelen ve Almanya'da önemli sahne tecrübeleri bulunan dekoratör Ulrich Damrau bu kurumda sah-

ne teknik müdürlüğü yapar ve konservatuarda tiyatro dekoru ve makyaj üzerine dersler verir. (Şengezer,2010:22) Meinecke'nin 1958 yılında Tiyatro Dergisi'nde kaleme aldığı bir yazısında, rejisörlük için ortaya koyduğu tanım, bir sahne tasarımcısına da uyarlanabilecek görüşler içerir.

...''Rejisör, bir edip, musikişinas, ressam, aynı zamanda sanat tarihçi, edebiyat tarihçi, hatta psikolog, pedagog, bazen diplomat, sırasında da terzi, boyacı, elektrikçi veya teknisyen olmalıdır. Rejisör bir edebi eseri en derin manada anlayabileceği için değil, aynı zamanda onu ölçülü bir şekilde realitelerle bağdaştırarak sahnede geliştireceği için bir edip; bir sanat eserinin fikir yapısını tekrar inşa edeceği için ve aynı zamanda onu layıkıyla sahnenin boş mekanına sığdırması gerektiğinde bir mimar olmalıdır''... (Meinecke 1958:57)

Türkiye'de sahne tasarımı eğitimi üzerine yurtdışında eğitim alan ilk isim Tarık Levendoğlu'dur. 1930'lu yıllarda akademi resim bölümünde iki yıl okuduktan sonra yurtdışına giderek Milano'da bulunan Brera Güzel Sanatlar Akademisi'nde scenography eğitimi alan Leventoğlu, Devlet Tiyatrosu'nda yönetmenlik, yöneticilik yapmış, birçok tiyatro metninin çevirisini yaparak çok yönlü bir tasarımcı olmuştur. 1936'da Muhsin Ertuğrul'un davetiyle Şehir Tiyatrosu'nda Nazım Hikmet'in *Kafatası* oyununun dekorlarını yapar ve 1940'ta Tatbikat Sahnesi'nde teknik müdür ve baş dekoratör olarak 40 yıl emek verir. Teatro Manzini, Devlet Tiyatrosu, Site Tiyatrosu, Gen-Ar, Dormen, Ankara Birlik Sahnesi, Academia Di Brera, Devlet Operası, sayısız dekor kostüm tasarımı yaptığı ve kimi zamanda rejisör olarak oyun sahnelediği yerlerdir. 1941 yılında Ankara Devlet Konservatuarı'nda ve 1951'de Amerika'da De Pol Universty'de dekor dersleri vermiştir. (Orbey,1979:1)

Levendoğlu'nun ardından 1930'da akademi resim bölümü İbrahim Çallı atölyesi mezunu Turgut Zaim gelir. Akademik eğitimi batıya has kalıplar içinde bularak özgün bir resim yaklaşımını geliştirir. 1939'da katıldığı Devlet Resim ve Heykel Sergisi'ni, dönemin Güzel Sanatlar Genel Müdürü Suut Kemal Yetkin ve Carl Ebert gezererek opera ve tiyatro için dekor yapması için onu kuruma davet ederler. (Tansuğ, 1976:29) Zaim'in

dekor tasarımına yaklaşımını şöyledir;

''...Her toplumda yıllardan beri binlerce defa temsil edilen eser dekorlarını birbirine benzer hale getiren rutinden uzak durmaya çalıştım. Her tekrarda yeni bir yorum getirmeye, geliştirmeye, yeni unsurlar eklemeye çalıştım. Dekorlarımda daima resimsel değerler aradım. Küçük sahnelerde küçük telif eserleri üzerine çalışmayı daha çekici bulmuştum. Bunu tercih edişim yeni bir yerli piyesin yepyeni bir dekor araştırmasına fırsat vermesiydi. Dekorlarımda malzeme yığından daima kaçındım. Bu arada uzun yıllar büyük operalar ve tiyatro eserlerinin dekorlarını da hiçbir dekor kitabına müracaat etmeden, orijinal olarak yapmaktan geri kalmadım.'' (Tansuğ, 1976)

Turgut Atalay ise 1936/45 yılları arasında akademi Nazmi Ziya, İbrahim Çallı, Leopold Levy ve Rudolf Belling'in öğrencisidir. 1946'da Muhsin Bey'in daveti üzerine Şehir Tiyatroları'nda dekoratör olur. Burada o yıllarda alışlagelen adapte dekor mantığına ilk andan itibaren karşı durarak tüm oyunlar için özgün üslubunu geliştirir. Perof'un yanındaki asistanlık süreci de dahil olmak üzere 1943-1984 yılları arasında 300'ün üzerinde tiyatro ve opera eserine dekor ve kostüm yapmıştır. Dekoratörlüğe dair görüşünü şöyle tanımlar;

''...Dekoratörlüğün güç, güç olduğu kadar da gizemli bir yanı var. O da sahne görüntüsündeki plastik endişedir. Her dekoratörün artistik bir temeli vardır. Kimi ressam, kimi heykeltıraş, kimi mimardır. Kudretli bir dekoratör bu temeller üzerine oturur. Örneğin müzikten anlamayan opera dekoratörlüğü yapabilir mi? ...Dekor hiçbir zaman başlı başına düşünülemez. Sahnede, insan, eşya, ses, plastik mekân ve maddelerin hepsi bir arayış içinde düşünülerek, bir bütünlük gibi hesaplanır. Bu nedenle yönetmenle anlaşmak çok önemlidir. Dekor rejeye destek verir. Sahnede hiçbir şey ölü değildir.'' (Mengüç, 2001:141).

Yine 1946'da Leopold Levy'nin resim atölyesinden birincilikle mezun olan Türk resim sanatının en önemli isimlerinden Neşet Günal, 1947/48 yılları arasında Ankara Devlet Tiyatroları'nda dekor tasarımları yapar.

Refik Eren ise Sultan Ahmet Sanat Okulu Marangozluk Bölümü'nü bitirince akademide uygun olan bir yasa ile o vakit yeni kurulmuş olan İç Mimarlık Yüksek Bölümü geçiş yaparak 1946'da mezun olur. Akademinin ilk asistanlarından biri olarak Millî Eğitim Bakanlığı sınavını kazanır ve Paris'e gönderilir. 4 yıl süreyle Paris Güzel Sanatlar Akademisi Brianchon Atölyesi'nde sahne dekoru ve kostümü okur. Buisson Atölyesi'nde resim ve realizasyon eğitimi alır. 1952'de geri döndüğünde Ankara Devlet Tiyatrosu'nda kadrolu dekoratör olur. Devlet Konservatuvarı ve akademi Sahne ve Görüntü Sanatları Bölümü'nde dekor tasarımı üzerine dersler verir ve devlet tiyatrosunda kendi alanı çerçevesinde birçok idari görev üstlenir. (Temel, 2007:14)

Seza Altındağ da Bursa Halkevi süreci sonrası akademide bir süre okuduktan sonra 1951 yılında Ankara Devlet Tiyatrosu'nda realizatör olarak çalışmaya başlar. Muhsin Ertuğrul'un teşvikiyle 1954/59 yıllarında Münih Güzel Sanatlar Akademisi'nde sahne sanatları bölümünde eğitim alır. 1966'da operada sahne teknik müdürlüğü görevini üstlenir. Resim eğitimine Bursa Halk Evi'nde başlayan ve 1952'de Muhsin Bey'in davetiyle Devlet Tiyatroları'nda realizatörlük ve sahne ressamlığı yapan Hüseyin Mumcu da uzun yıllar kadrolu dekoratör olarak birçok esere imza atacaktır. (Şengezer, 2001)

Türk tiyatrosunun kadın tasarımcıları arasında iki önemli isimden biri olan Sevim Çavdar akademiden mezun olur ve 1954 yılında Haldun Dormen'le Küçük Sahnede ilk tasarımını yapar. 1957'de La Scala Operası'nda *La Traviata* temsili için Leyla Gencer'in kostümünü hazırlayarak dikkat çeker. 8 yıl kalacağı İtalya'da o da Brera Akademi'de sahne tasarımı okur ve geri döndüğünde Devlet Opera ve Balesi, Devlet Tiyatrosu, İstanbul Şehir Operası, Ankara Sanat Tiyatrosu, Dostlar Tiyatrosu başta olmak üzere sinema da dahil birçok kostüm tasarımları yapar.

Hale Eren ise 1953 yılında akademi Moda Desenleri atölyesinden mezun olur ve 1954 yılında devlet tiyatrosunda kostüm tasarımcısı olarak çalışmaya başlar ve burada Turgut Zaim'den çok şey öğrendiğini ifade eder. Devlet Tiyatrosu'nun opera ve tiyatro olarak ayrıştığı evrede Cüneyt Gökçer'in teşvikiyle tiyatro kostümünü

seçer ve yaşamı boyunca bu alanda üretir. Tiyatro alanında olduğu gibi opera ve bale içinde sayısız tasarım gerçekleştirir. Refik Eren ile birlikte 1970'li yıllarda TC Kültür Bakanlığı bünyesinde kurulan Milli Oyunlar Bölümü için de geleneksel öze sadık kalarak stilize dekor kostüm hazırlarlar. Meslek hayatları boyunca Güzel Sanatlar Akademisi ve Devlet Konservatuvarı öğrencileri yetiştirmeleri yanısıra Kent Oyuncuları, Gülriz Sururi Engin Cezzar Tiyatrosu, Levent Kırca gibi özel tiyatrolar için tasarımlar yapmışlardır. 1997-98 yıllarında MSÜ Sahne ve Görüntü Sanatları Bölümü'nde ders verir.

Ersin Satgan 1961 yılında resim bölümü Cemal Tollu atölyesinden mezun olur. Daha öğrenciyken şehir tiyatrolarında Turgut Atalay'ın dekorlarının realizatörlüğünü yapar ve 1965 yılında Şehir Tiyatrosu'nda dekor tasarımcısı olarak çalışmaya başlar.

1950'li yıllarda tiyatro, opera ve sinema alanında çalışmaya başlayan ve bu dallarda kendilerinden sonra gelen kuşakları da yetiştiren sanatçılar arasında Duygu Sağıroğlu önemli bir yer tutar. 1951 yılında tiyatroya ilk adımını Galatasaray Lisesi Tiyatro Kulübü'nde dekor yaparak atar. İstanbul Teknik Üniversitesi'nde aldığı mimarlık eğitimi ardından tiyatro, opera ve 1959'da set dekorlarını yaptığı ilk sinema filminden itibaren üç disiplinin de etkisiyle işler üretir. 1963'te bursla gittiği yurt dışında o da bu alanda eğitim alır. 1979'da İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Sinema-Televizyon Enstitüsü'nde, ardından Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema-Televizyon Bölümü'nde 2023 yılına dek Sinemada Çevre Tasarımı dersi verir. Duygu Sağıroğlu Milliyet Sanat Dergisi'nde 2011'de yayınlanan bir röportajında sahne tasarımını şöyle tanımlar;

"...Dekor dramatik bir yapının özünde durur. Eskiden tiyatro dekorları arkada herhangi bir çevre oluşturuyordu. Şimdi öyle değil. Dramatik yapının daha açık şekilde ulaşması için dekorun da oyuncular gibi o dramatik yapıyı oluşturması lazım. Tiyatro oyunu bir bütündür. Oyunun bütünü bir görsel tasarımsa, görünen her şeyin tasarımcı tarafından tasarlanması lazım..."

İlk dekor çalışmalarına Duygu Sağıroğlu ile başlayan Metin Deniz ise 1965 yılında akademi resim bölümü mezun olur. Cevat Dereli, Halil Dikmen ve Zühtü Müridoğlu atölyelerinde eğitim görür. 1961 yılından itibaren İstanbul Şehir Operası'nda dekor asistanlığı ve sahne tasarımı yapar. 1962 yılında Şehir Tiyatrosu'nda ilk dekor tasarımını yapar. 1965 yılında özel tiyatrodaki ilk dekoru olan Yaşar Kemal'in *Teneke* adlı oyununu Gülriz Sururi Engin Cezzar Tiyatrosu'nda gerçekleştirir. Metin Deniz'in günümüze dek tiyatrodaki üretimi *scenography* denilen sahne yapıtına dair bütüncül tasarımın tanımına karşılık gelir. Nihal Geyran Koldaş'ın yayına hazırladığı Metin Deniz Tiyatroda Mekân ve İnsan kitabında Tiyatroda düşüncenin görselleştirilmesine dair şöyle der;

“Tiyatroda her şey bir fikir olarak, fiziksel bir biçimi olmayan bir düşünce olarak ortaya çıkıyor. Sahne üzerindeki son görüntü de bir istista oluşturmaz. Ancak bir düşünce ya da duygudan yola çıkarak elde edilen bitmiş tasarıma tek bir adımda varıldığını söylemek yanlış olur. Bu süreç, iç içe girmiş karmaşık ve çok yüzlü bir gelişim sürecidir. Tasarımcıya genel olarak sorulan: “Bu fikir, çıkış noktası nereden geliyor aklınıza” sorusuna verilen yanıt aynıdır. “Her yerden.” (Koldaş,2003:25)

Ağırlıklı olarak opera ve balede çalışan tasarımcılar arasında yer alan isimlerden Sabih Kayan, Brüksel ve Zürih'te aldığı mimarlık eğitimi sonrası 1948-55 yılları arasında devlet operasında tasarımlar yapar.

1950'li yıllarda Academia Bella Arti Di Milano'da eğitim alan diğer sahne tasarımcısı Yücel Tanyeri 1960'lı yıllarda operada sahne tasarımı yapmaya Ulrich Damreu'nun asistanlığını yaparak başlar ve 1964 yılında Ankara Sanat Tiyatrosu kurucuları içinde yer alır.

Acar Başkut ise 1960 yılında Muhsin Ertuğrul ve babası yazar Cevat Fehmi Başkut'un teşviki ile Münih Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde okur ve MAN Theaterbau Gustavsburg'da sahne tekniği ve inşaatı üzerine 2 yıl eğitim görür. Aydın Gün'ün sanatçıya dair görüşü şöyledir

“Acar Başkut'la önce Ankara Operası'nda, sonra da İstanbul operası'nda birçok eseri beraberce

çalıştık. Bu çalışmalar mesleki açıdan çok önemli bir şeyi öğrenmeme neden olmuştu; şöyle açıklayacağım bu düşüncelerimi: Yalnız bizde değil, batılı sanat çevrelerinde de “ressamla” “dekoratör” birbirleriyle ilişkisi olmayan, birbirinden uzak iki kavram olarak yorumlanır, hatta bu anlayış çerçevesinde eğitim görürler. Aynı akademiye yetiştirilseler de iki ayrı bölümde iki ayrı uzmanlık gibi ele alınırlar. Oysa ben ressamlığın zengin yaratıcılığından yoksun bir dekoratörün yetersiz kalacağına inanıyorum. Acar çok iyi bir “dekoratör”dür; çünkü ve çünkü o çok iyi bir “ressam”dır.” (Başkut, 1999:16).

1960'ta Tiyatro Sevenler Gençlik Derneği'nde tiyatro dekoru yapmaya başlayan Osman Şengezer mimarlık eğitimi ardından 1964 yılında Ankara Devlet Tiyatrosu'nda Ulrich Damreu'nun asistanı olarak dekor yapmaya başlar. Ankara Deneme Sahnesi, Ankara Sanat Tiyatrosu, Ankara Devlet Opera ve Balesi, Dormen Tiyatrosu, İstanbul Devlet Operası ve N. Serezli T. Aşkınar Tiyatrosu, Kent Oyuncuları, Devekuşu Kabare, Hadi Çaman Yedi Tepe Oyuncuları çalıştığı topluluklar arasındadır. (Şengezer, 1999) *Bence Dekor ve Kostüm Tasarımı* adlı kitabında sahne tasarımcısı üzerine fikrini şöyle açıklar;

“Tiyatro, opera ve bale dekoratörünün ilk uğraşacağı, ilk adımlarını belirleyip, ilk kotaracağı konu, “yorum” ve “yorumlama” konusudur. Yorumlama oyun, libretto, konu, sinopsis, metin, müzik gibi her tür tekstin öz, biçim teknik açılardan özelliklerini incelemekle başlar. Dekoratör kültürünü bilgisini, geçmişteki deneyimlerini, çağdaş sanat akımlarıyla politik görüşüyle, sosyal oluşumunu katarak içine atladığı hesaplaşmanın sonucunda yapacağı tasarıma yeni bir yorum ve de yeni bir bakış açısı getirebilir. Bu çatışma tasarımcının özgün yaratıcı gücünü öne çıkarmalıdır.” (Şengezer,1999:7)

Erdoğan Aksel 1952 yılında akademinin Dekoratif Sanatlar Bölümü İç Mimari Atölyesi'nden mezun olunca Münih Güzel Sanatlar Akademisi'ne (Akademie der Bildenden Künste München) gider. Buradaki eğitimin güzel sanatlar üzerine olduğu ve kendisinin de bu konuda eğitim veren bir okul bitirdiği salık verilerek Münih Operası'na yönlendirilir. Aksel, Münih Operası'nda Prof. Helmut Jurgens'in asistanı olur. 3'er hafta-

lık devrede resim, marangozluk, demir, butafor, ışık, sahne üstü giydiriciliği (perde, masa örtüsü gibi dekordaki tekstil malzeme ve aksesuarların düzeni) üzerine eğitim alır ve iki yıl süre ile bu operada çalışır. Buradan Viyana Operası'na geçiş yaparak baş dekoratör Prof. Robert Kautsky, ardından Roma Operası'nda yaz festivali kapsamında Caracalla Hamamı'nda sahnelenen *Aida* Operası'nın sahne tasarımcısı Giovanni Cruciani'nin asistanı olur. Döndüğünde iç mimarlık bölümünde çalışmaya başlar. Aksel, Münih'te tanıştığı Muhsin Ertuğrul'un daveti üzerine 1960 yılında Şehir Tiyatrosu'nda ilk dekoru olan Lope De Vega'nın *Deli Evi* tasarlar. 1960'lı yıllar boyunca Kent Oyuncuları'nın sahnelediği 30'a yakın oyunun tasarımını yapar ve İstanbul Şehir Operası'nda dekor ve sinemada set dekorları yapar.

60'lı yılların sanat ortamının getirdiği özgürlükçü tavırla dekor ve kostüm tasarımına kendi disiplinleri ile yaklaşan spesifik üretimlerde bulunan sanatçılarda vardır. 1949 yılında akademiye giren Kuzgun Acar bu isimlerden biridir. 1953'te okuldan mezun olup Paris sanat ortamı içinde kazandığı başarıların ardından İstanbul'a döner ve yönetmen Mehmet Ulusoy ile bir araya gelir. 1968 yılının politik atmosferi içinde öğrenci ve işçilerin sokak eylemlerine destek olan bir anlayışla yaptıkları gösteriler için tiyatro maskaları hazırlar. Heykel ve tiyatronun bulunduğu işleri sahne tasarımı açısından farklı bir perspektif oluşturur. Bu dönemlerde kukla ve sinema için yaptığı bağımsız çalışmalar da vardır. (Edgü, 2004)

Bir diğer tasarımcı Gürel Yontan ise 1962 yılında akademinin İç Mimarlık Bölümü'nden mezun olur. Hocaları arasında Utarit İzgi, Nurullah Berk, Muammer Onat ve Sabri Berkel bulunur. 1963-76 yılları arasında İstanbul, Paris, Brüksel ve Londra'da iç mimar, illüstratör, sanat yönetmeni ve sahne tasarımcısı olarak çalışır. (Salt e-book) Çağdaş sanatın içinde yer aldığı performans tasarımı ve mekâna yönelik işleri bu sürecin devamında oluşur.

Mehmet Güleriyüz ise 1958 yılında girdiği akademi Resim Bölümü'nde okurken 1964 yılında oyunculuk eğitimi almaya başlayarak iki disiplini birleştirir. Arena tiyatrosu ve ardından Bek-

lan Algan'la çalışır. Tiyatro uğraşı ile edindiği dramaturjik çözümleme, oyunculuk egzersizleri ve doğaçlama teknikleri, tablolarını oluşturma metodunda etkili olur.

Teoman Orberk, Nil Gerece, Sermet Çağan, Bülent Erbaşar, Arto Berberyan, Belgin Gürkanlar, Aydan Sümercan, Güler Erenyol, Öz Somer, Melda Kaptana, Oğuz Oktay, Mevhibe Hasa, Tuncay Çavdar, Leyla Belli, Çetin İpekkaya, Ergün Köknar özel tiyatrolarda dekor ve kostüm tasarımları yapan diğer tasarımcılardır. (Yüce, 1973).

Bu süreçte yer alan sanatçıların güzel sanatlar alanında sahip oldukları alt yapı ile kurumlar da ve özel tiyatrolarda büyük çaplı bir üretime geçtikleri ve sahne tasarımı mesleğini, aldıkları eğitimin yanında, tiyatro ve operanın içinde gelişen bir usta çırak ilişkisi içinde ilerlettikleri görülmektedir. Aynı zamanda sahnelemenin diğer ortakları olan yönetmen, oyuncular ve teknik ekiple nasıl çalışılacağına dair kendi metodlarını geliştirdikleri ve bu çalışma prensibinin mesleğin kabulünde bir mevhum oluşturduğunun altını çizmek gerekir.

4. 1936-1962: GÜZEL SANATLAR AKADEMİSİNDE TİYATRO DEKORU EĞİTİMİNİN TEMELLERİ

1936'dan itibaren yabancı hocaların akademik yapıya katkısı, yirminci yüzyıl sanatının gelişimine koşut olarak yaşadıkları yenilikçi bakış açısını taşımalarıdır. Diğer yandan yeniden hazırlanan ve sistematik hale gelen müfredatlar genç asistanlar tarafından sahiplenilecek ve bu kişiler Türk Sanat Tarihi içinde önemli isimler olacaklardır. Burhan Toprak'ın akademi müdürü olduğu dönemde atölyelerin başına gelen bu hocalar hem ilk sahne tasarımcısı olarak gördüğümüz ressam kuşağın sanat görüşünde etkili olur hem de kendi ülkelerinde kazandıkları tiyatro deneyimleri resim, heykel ve mimariyle birleşerek akademik eğitimin altyapısının önemli bir unsuru olur.

1937 yılında Güzel Sanatlar Akademisi resim atölyesinin başına Leopold Levy, heykel atölyesine Rudolf Belling, mimarlık bölümüne Hans Pölzig ve Bruno Taut gelir. 20. Yüzyıl başı Fransız sanat ortamının içinde yer alan Leopold Lev-

y'nin resim atölyesine getirdiği yenilikler ileride sahne tasarımı yapacak öğrenciler üzerinde etkili olur. Almanya'dan gelen Rudolf Belling 1920'lerde yönetmen Max Reinhardt ve sahne tasarımcısı Ernst Stern ile çalışmış, sahne ve kostüm tasarımına fütürist bir anlayışla heykelsi bir bakış kazandırdığı işlerinde heykel uzam ilişkisine dans ve beden üzerinden yeni yaklaşımlar getirmiştir. Bruno Taut 20. yy. mimarisini belirleyen ortamın mimarlarından biridir ve o da 1919/22 yılları arasında sinema ve tiyatro için dekorlar yapmıştır (Demir, s:51).

1929-37 yıllarında Tezyini Sanatlar Bölümü başkanı Philip Ginter 'dir. Tezyini Sanatlar Atölyesi zaman içinde Dekoratif Sanatlar Bölümü'ne dönüşür ve Tiyatro Dekor ve Kostümleri Atölyesi'nin de ilk oluşumu buraya dayanır. 1939-45 yılları arasında mimar ve dekoratör Marie Louis Sue Dekoratif Sanatlar Bölümü şefi olur. Sue iç mimari ve mobilya tasarımı dışında pek çok alanda dekorasyonla ilgili üretimlerde bulunur ve bunlar arasında tiyatro dekoru da vardır. Tezyini Sanatlar 1920'li yıllardan itibaren birbiri ardına açılan atölyelerle gelişir. Dâhili Tezyinat (iç mimarlık) (1923), Afiş (1927), Seramik (1929) Türk Süsleme Atölyesi (1936), Umumi Tezyinat, Vitrin ve Tiyatro Atölyesi (1938-39) böylelikle oluşur. 1943 yılında ise Kenan Temizan öncülüğünde Moda Desenleri Atölyesi açılır. (Cezzar, 2005)

1940'lı yıllarda akademide okuyan kuşak henüz sahne dekor ve kostümüne dair bir bölüm yokken kişisel ilgileri ve yetenekleri doğrultusunda tiyatronun içinde olurlar. 1930 yılında Afiş Atölyesi'nden mezun olan Sabih Gözen 1930-33 yılları arasında İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun açtığı tiyatro okulu sınavına Namık İsmail'in resim atölyesi öğrencisi Türk operasının ilk kadın sanatçılarından biri olacak olan Semiha Berksoy ile birlikte girer. Bu okulda oyunculuk eğitimi alırlar. Gözen 1933'te Berlin'e gider ve Tekstil ve Moda Yüksekokulu'nda üç yıl eğitim görür. Dönüşünde akademi Umumi Tezyinat Atölyesi'nde vitrin dekoru üzerine dersler verir. Ardından Almanya'da eğitim görmüş ve önemli başarılar elde etmiş Kenan Temizan'ı akademide ders vermesi için davet eder. 1943 yılında Sabih Gözen'le beraber Moda Desenleri Atölyesi'ni kurarlar. (Gezgin,2003)

Kenan Temizan Birinci Dünya Savaşı sırasında askeri görevli olarak Berlin'e gönderilir ve akşamları sanatçıların atölyelerine katılarak desen dersi alır. Berlin Güzel Sanatlar Akademisi Süsleme Sanatları kısmında okurken hocası Haas Hey'in asistanlığını yapar. Grafik ve süsleme yanında tiyatro dekoru ve kostümü üzerine de bir asistanlık süreci geçirir. Viyana Operası'nda Richard Straus'un *Josefslegende* bale eserinde asistan olur (Arkitekt s:15). Berlin'deki eğitim döneminde pek çok filme dekor ve kostüm hazırlayarak, perdenin en ünlü sanatçılarıyla çalışıp dönemin en önemli moda dergilerine illüstratif giysi çizimleri yapar. Türkiye'ye geldiğinde Moda Atölyesi'nde Temizan'ın asistanı olarak Gevher Bozkurt görev alır. Gevher Bozkurt ise bu yıllarda yaptığı sinema afişleri çalışmalarının yanı sıra 1950 yılında Ninette de Valois'nin sahnelediği *Keloğlan Balesi*'nin dekor ve kostümlerini tasarlar. Gevher Bozkurt Tiyatro Dekor Atölyesi kurulurken burada hocalık yapmış ve sonrasında Temel Eğitim Bölümü'ne geçerek uzun yıllar ders vermiştir. (Gezgin.2003)

1950'li yıllarda önemli bir adım da iç mimarlık atölyesi hocası Sadun Ersin tarafından atılır. 1953-54 yılları arasında Roma Mimarlık Fakültesi'nde iç mimarlık, dekorasyon ve tiyatro dekoru konusunda uzmanlık eğitimi alır(Küçükerman, 2015). Bu vesileyle akademideki iç mimarlık derslerinin bir bölümünü tiyatro dekoruna ayırır. Sadun Ersin'in tiyatro dekoru konusunda akademi içinde yetkin bir bölüm oluşması ve bu konuda hali hazırda önemli bir deneyimle yurtdışından dönmüş olan Erdoğan Aksel'in iç mimarlık Bölümü'nde asistan oluşunu da gözeterek sahne tasarımı eğitimi verebileceği düşüncesi ile Tiyatro Dekor ve Kostümü Atölyesi'nin kurulması fikrini akademik kurula taşıyan hocalar arasında yer alır. 1959 yılında Dekoratif Sanatlar Bölümü başkanı olan Hayati Görkey bu konuda asistanı Doğan Aksel'i destekler ve 3 yıl boyunca iç mimarlık atölyesinde sahne tasarımı dersleri verilir. 1962 yılında ise Yüksek Dekoratif Sanatlar Bölümü altında Tiyatro Dekor ve Kostümleri Atölyesi böylelikle kurulur. (Gezgin, 2003)

4.1. 1962-1971 Dönemi Tiyatro Dekor ve Kostümü Atölyesi Programı

Akademi ve tiyatro çevresinin hitap ettiği isimlerle "Doğan" Aksel, 1928'de İstanbul'da doğar. 1948/49 yılında akademiye girer ve 1952 yılında mezun olur. Bu süreçte kendisinin de özellikle andığı hocaları arasında Galeri hocası Edip Hakkı Köseoğlu ve Sabri Berkel, Modlaj dersi Zühtü Müridoğlu, iç mimari atölyesi Hayati Görkey, resim atölyesi ve mitoloji Cemal Tollu, Moda atölyesi Kenan Temizan, perspektif dersi Feridun Akozan, teknik resim Sami Kırdar, sanat tarihçi Burhan Toprak bulunur. (Gezgin,2003:193)

Yeni bir bölüm kurma konusunda kendisiyle birlikte yol alabilecek isim olarak Moda Desenleri Atölyesi'nden mezun olan ve 1948'de dekor ve kostüm eğitimi almak üzere Paris'e giderek André L'hoteatelier Academie Grande Chaumiere ve Atelier de L'art Apstrait'te resim, Ecole du Louvre, Academie Julian ve Paul Colin atölyesinde sahne ve kostüm tasarımı eğitimi alan Sadi Öziş'i görür. 1962 yılında Erdoğan Aksel ve Sadi Öziş tarafından kurulan Tiyatro Dekor ve Kostümü Atölyesi, 1970 yılında Sahne ve Görüntü Sanatları adını alır. 1997 yılında bölümün adı Sahne Dekorları ve Kostümü Bölümü olur ve günümüze kadar bu isimle gelir. Kuruluşundan 1980'li yıllara dek Doğan Aksel dekor, Sadi Öziş kostüm atölyesi hocasıdır. Dışarıdan gelen kadrolu diğer öğretim görevlileri; Müzik Tarihi Dersi Faruk Yener, Strüktür Dersi Ercüment Tarcan ve Dekor dersi Refik Eren tarafından verilir. (Küçükerman,1974) 1980-1996 yıllarında Prof. Cevat Çapan ve kısa bir süre için Haldun Taner'in eğitime katılmasıyla tiyatro tarihi ve dramaturgi dersleri önemli bir hale gelir.

Dersler Salıpazarı rıhtımındaki Genel Sigorta Hanı'nın dördüncü katında yer alan Dekor ve Kostüm Atölyesi yapılır. Büyük bir salon ve Teknoloji Atölyesi burada kuruludur. Cumartesi günleri yarım gün olarak, haftada altı gün zorunlu olarak çalışılır.

Atölyenin ilk öğrencilerden bir kısmı resim bölümünden geçiş yapar bir kısmı ana binada görülen iki yıllık galeri eğitimi sonrası üç tercih arasından bölümlerini seçerler. Galeride iki hoca vardır. Edip Hakkı Köseoğlu ve Sabri Berkel. Bu

hocalar desen, renk, kompozisyon gibi temel ilkelere yönelik dersler verir. Asistan hocalar Gevher Bozkurt, Adnan Çoker ve Şeref Akdik'tir. Zühtü Müridoğlu modlaj, Nazimi Yenal perspektif, Emin Barın yazı, Gevher Bozkurt desen derslerine girerler. Burhan Toprak'tan alınan sanat tarihi dersi yanında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinden bir hoca eşliğinde anatomi dersleri görülür. Öğrenciler kadavra ile desen çalışır. Akşamları kurdesuar olur ve çıplak model çalışılır. İki yılın sonunda bölümler seçilir ve tiyatro dekor ve kostümleri atölyesinde proje dersleri alınır.

Erkan Kırtunç ilk öğrencilik deneyimini şöyle anlatır;

"1961 yılında Akademi giriş sınavında tercih edilecek bölümler listesinde "Tiyatro Dekor-Kostüm" atölyesi vardı. Yüksek bölüm olarak kabul edilmesiyle iki yıllık "galeri" eğitiminden sonra Dekoratif Sanatlar öğrencileri kendi ihtisas atölyelerinde eğitimlerini sürdürdüler. Okula girişte Erkan Kırtunç ve Nilgün Güven "Tezhip ve Minyatür Atölyesi" tercihi ile Akademiye girmişken, yönetmelikteki uygunluk nedeniyle Doğan Aksel'le görüşüp, Galerideki çalışmalarımı göstererek, Tiyatro Dekor ve Kostüm Atölyesine kabul edildiler. Doğan Aksel dekor, Sadi Öziş kostüm derslerini yönetiyordu. Öğleden sonra Akademi ana binasında Mitoloji, Sanat Tarihi, Mimarlık, Heykel, Devrim Tarihi, Meslek hukuku, Estetik, Fotoğraf, Stil-Üslup Tarihi, Anatomi, Yazı, Teknoloji, Perspektif ve Türk Sanatı dersleri yapılıyordu. Her yarıyılıda üç tiyatro eseri çalışılıyordu. Bu oyunlar antik tiyatrodan başlayarak, orta çağ oyunları, klasik dönem eserleri, Türk Tiyatro'su, operet ve film eserleriyle sürüyordu. Mezuniyet projesi üç aylık dönemde gerçekleştirilen ve bir opera eserinin dekor ve kostümlerinin tasarımıyla tamamlanıyordu. "

İlk yıllarda proje değerlendirmeleri jürilerine şehir tiyatroları dekoratörü Turgut Atalay davet edilir ve yorumları öğrencilere farklı bir bakış kazandırır. 1980'li yıllarda Refik Eren, Hale Eren, Acar Başkut, Selçuk Tollu gibi tasarımcılar da proje derslerini vermek üzere davet edilir ve ilk kuşak öğrenciler Tarık Leventoğlu, Turgut Atalay, Refik Eren, Hale Eren, Duygu Sağıroğlu, Metin Deniz gibi önemli tasarımcıların yanında dekor ve kostüm asistanlığı yaparlar. Aynı zamanda Haldun Dormen, Ulvi Uraz, Kent

Oyuncuları gibi özel tiyatroların o sezon çıkacak oyunları için hazırlanan dekorlara yardım etmek ve sahne, prova deneyimi kazanmak adına, Doğan Hoca'nın kurduğu ilişkiler ve kendisinin de bu tiyatrolarda dekor tasarımcısı olması dolayısıyla ilk görgülerini edinirler.

Gönül Ataman'ın verdiği bilgiye göre; Bölümdeki hocaların her zaman üzerinde durduğu nokta, bir dekoratörün iç mimari, grafik, moda, heykel gibi farklı alanlarını kendi disiplini katarak yapabileceği üzerinedir. Eğitimin en önemli koşullarından biri; tüm öğrencilerin seçtikleri bölüme geçmeden önce okuldaki diğer tüm bölümlerden dersler görmüş olmaları ve tasarımlarını çok disiplinli bir anlayışla şekillenmeleridir.

Sahne tasarımının, mekâna yönelik yaratımında çıkış noktası; oyun metni, libretto veya bir hikâye ya da şiir gibi yazılı bir edebi kaynaktır. Herhangi bir gösterinin tasarımı metnin ardından gelen uygulamalı bir yaratımın ifadesidir. Dolayısıyla güzel sanatlara dair tüm disiplinleri içinde barındırır. Resim, heykel, mimari, tarih, edebiyat, felsefe, müzik ve benzeri bilgiler bir sahne gösterisinin yaratımında izlenen tüm adımlarla ilişkilidir. 20. Yüzyıl sanatı içinde şekillenen sahne tasarımı mesleği, diğer tüm disiplinlerle ilişkisi çerçevesinde scenography denilen bütüncül bir yaratıma odaklanır. Bu anlamda sahne tasarımı eğitimi alan herkes sanatın diğer dallarıyla uygulamalı ve teorik olarak birebir ilişkilenebilir.

Bir tasarımın üretim ve uygulama aşamalarına yönelik olarak araştırma ve teknik çözümlenmeye yönelik sorumluluk alanları hem sahne için hem de set ve stüdyo dekorları için daima tasarım aşamasının bir parçası olarak görülür. Bu açıdan bir öğrencinin; eğitiminde bilgiye ulaşmak için kullanacağı araştırma metodlarından, uygulama alanlarında yapılması gereken marangoz, demir, terzi vb. atölyelerin denetimine, malzeme ve strüktür bilgisinin kullanımından, iş planı, teknik plan ve imalat çizimlerini oluşturmak gibi tüm detayları kurgulamaya, tasarım fikrinin resimsel ifade araçları yanında, tiyatro ışığı, sahnedeki eylemler, sahne değişimleri ve mekânın boyutlarıyla düşünülmüş çizim ve maket çalışmaları yönünde çok katmanlı bir şekilde çalışması sağlanır. Dönemsel atmosfer yaratılan

dekor çalışmalarında, oyunun geçtiği stilin mimari özelliklerini yakalama ve bunu sosyal yaşam ve ekonomik arka planla harmanlama ilk sınıftan itibaren proje çalışmalarında izlenen bir yöntemdir. 1981 yılında yapılan bir röportajda Doğan Hoca şöyle söyler:

Bir Tiyatro dekoratörünün bir dramaturji, bir tiyatro tarihi, bir film tarihi bir tiyatro tekniği dersini bilmesi kaçınılmaz bir zorunluluk. Bunları muhakkak bilmesi gerekiyor. Bu bildikleri üzerine kendi alanlarındaki plastik sanatlar bilgilerini, eğitimini veyahut da sanatını koymasına gerekiyor. Bütün bunların toplanmasından, birleşmesinden çıkacak olan eser tabii ki bir tiyatro yazarının fikri iletişimini kolaylaştırır. Çünkü biz tiyatro dekorcuları bir şiiri, bir öyküyü, veyahut da bir tiyatro yazımını alıp görsel hale getirebilen kişileriz. Bu gerçekten görsel hale getirme olayı da Türkiye'de uygulanan eğitim sisteminin içinde çok az yerde var. Demek ki bir fikir olayı görünür hale, bir sonuç haline, bir şekil haline ancak bu aşamalardan geçerek gelebiliyor. (Aksel, 1981)

4.2. İlk Mezunlar

Bölümün ilk kaydolan öğrencileri arasında ilerde Türkiye'nin bu alanda ilk mezunları olarak mesleklerinde önemli başarılarla imza atacacak ve yaşamını bu mesleğe adayacak tasarımcılar yer alır. Bu isimlere mezuniyet sırasıyla baktığımızda;

Aydoğmuş Platin (1965) 1967'de İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatrosu'nda dekor ve kostüm tasarımcısı olarak çalışmaya başladı. 1977 yılında Sahne ve Görüntü Sanatları Bölümü Dekor ve Kostüm Ana sanat Dalı'nda Öğretim Görevlisi oldu. Şehir Tiyatroları, Özel Tiyatrolar ve Üsküp Şehir Tiyatrosu'nda çok sayıda oyunun dekor ve kostüm tasarımını gerçekleştirdi.

Selçuk Tollu (1966), Akademi Tiyatrosu'nda başladığı tiyatro çalışmalarını ilk olarak 1960-1962 yıllarında İstanbul Arena Tiyatrosu'nda profesyonel olarak devam eder. 1962-66 yılları arasında İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda realizatörlük, tasarım ve 1966/70 yılları arasında Ankara Devlet Tiyatro'larında dekoratör olarak görev aldı. 1970'te Devlet Bursu ile gittiği Roma Güzel Sanatlar Akademisi Sahne Dekorları Bölümü'nde Prof. Peppino Piccolo ile çalışarak bu bölümden sertifika alır. İtalya'da kaldığı süre içinde

İtalya Radyo Televizyon Bursu ile kurumun Floransa ve Torino'daki stüdyolarında Giorgio Aragno yönetimindeki kurslara katıldı. 1974 yılında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Sahne Sanatları Bölümü Dekor Kostüm Anasana Dalı'nda asistan oldu. 1975'te bu görevden ayrılıp İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nde çalışmaya başladı ve emekli olana dek bu kurumda çok sayıda sahne tasarımı gerçekleştirdi. 1985 yılında MSÜ Güzel Sanatlar Fakültesi Sahne Dekorları ve Kostümü Bölümü'nde öğretim görevliliği yaptı.

Mehmet Erkan Kırtunç (1966) 1964-1967 yılları arasında Dormen Tiyatrosu, Kent Oyuncuları, Muammer Karaca ve Ankara Meydan Sahnesi için dekor realizasyonlarıyla mesleğe başladı. Devlet Tiyatroları ve Devlet Operası'nda iki yüze yakın eserde dekor ve kostüm tasarımı yaptı. TRT televizyonu renkli yayına başladığında ilk renkli yayın olan *Karagöz* programına sanat yönetmeni olarak on bölüm hazırladı. Türkiye'de birçok tiyatro binasının sahne yapım danışmanlığını yaptı. Uzun yıllar Topkapı Sarayı'nda yaptığı arşiv araştırmaları sonucu Osmanlı Dönemi Kostüm Tarihine yönelik bir kitap hazırladı. Bu türdeki çok az örnekten biri olan basıma hazır kitabın yüzlerce renkli çizimi Amerika'da sergilenmiş ne yazık ki Türkiye'de basılamamıştır.

Ara Somer Vahram (1966), Amerika'da kendi alanında çalışmıştır.

Nilgün Güven Gürkan (1967), öğrenciyken çalışmaya başladığı şehir tiyatrolarında 40 yıl süreyle çalışmış ve baş dekoratör olarak emekli olmuştur.

Kezban Tamer (1967), 1968'de DAAD bursu ile gittiği Münih Güzel Sanatlar Akademisi'nde Profesör Rudolf Heinrich'in Sahne Dekorları Atölyesi'ne devam etti. 1972-74 yılları arasında New York Üniversitesi, Sinema-Televizyon Bölümü'nde televizyon prodüksiyon dalında mastır derecesi kazandı. 1974 yılından sonra Millî Eğitim Bakanlığı'nın isteği üzerine New York Üniversitesi'nde iletişim sanatları alanında açılan Media Ecology Doktora Programı'na katıldı ve 1979 yılında Ph.D. derecesi aldı. Türkiye'ye döndükten sonra MSÜ Tiyatro Dekorları ve Kostümü Bölümü'nde asistan ve

yardımcı doçent oldu. Sonrasında Anadolu Üniversitesi'nde doçent ve profesör olarak çalıştı.

Seyyit Bozdoğan (1967), öğrenciliği sırasında İstanbul Operası'da realizatörlük ve dekoratörlük yaptı. 1969 yılında Akademi tarafından Millî Eğitim Bakanlığı bursuyla, temel sanat eğitimi üzerine eğitim almak için Almanya'ya gönderildi. Berlin Güzel Sanatlar Akademisi'nde 5 yıl süreyle temel tasarım ve resim okudu. 1973'te Hann Trier'in Resim Atölyesi'nden "Meisterschiler" olarak mezun oldu. 1976-1985 yılları arasında temel sanat eğitimi bölümünün ilk hocalarından biri olarak görev yaptı. 2018 yılında Profesör oldu. 1965-2015 yılları arasında 36 adet kişisel, 46 adet karma sergiye katıldı.

Gönül Ataman (1968), 1968 yılında İstanbul Şehir Tiyatroları'nda dekoratör olarak çalışmaya başladı. Ardından Türkiye'nin 3. ödenekli tiyatrosu olan Bakırköy Belediye Tiyatroları'nın kuruluş çalışmalarında yer aldı. Bu kurumda 2009 yılına kadar Kostüm tasarımcısı ve Sanat Teknik Direktörü olarak görev yaptı. 1997 yılında LC-C'de bilgisayar grafik tasarımı programları ile ilgili eğitim olarak tiyatronun oyun afişlerinin ve aylık programlarının tasarım ve uygulamasını yaptı. 1998'de MSÜ GSF Sahne Dekorları ve Kostümü Bölümü'nde Tiyatro Kostümü dersi verdi.

Sevil Ilgaz (1968) 1972-76 yılları arasında devlet bursu ile gittiği Almanya 'da "Bavaria ve Science Film"de çizgi film eğitimi aldı. 1976 yılında İDGSA Tiyatro Dekorları ve Kostümü Bölümü'nde asistan oldu. 1982/83 yıllarında Prof. Erdoğan Aksel danışmanlığında "Canlandırma Film Eğitimi" başlıklı Sanatta Yeterlik Tezini tamamladı. 1989'da aynı bölümde Doçent oldu. Bu yıl Animasyon Film Çizim Tekniklerine Giriş-Kukla Filminde Aydınlatma Yöntemleri, Walt Disney ve Çağdaşları konulu çalışmalar yaptı. Yaşamı süresince yurtiçinde ve yurtdışında birçok sergiye katıldı. 1995 yılında emekli olana dek Sahne Dekorları ve Kostümü Bölümü 'nde Tiyatro Dekorları eğitimi ve bu eğitim programının içinde yer alan animasyon dersini verdi.

Atıl Yalkut (1968) Meslek hayatına 1967 yılında İstanbul Şehir Operası Tepebaşı Sahnesinde başladı. Şehir Tiyatrolarında 35 yıl süreyle dekor tasarımı çalışmaları gerçekleştirdi.

Ahmet Secat Kırmacı (1969) Öğrencilik yıllarında Ankara Devlet Tiyatrosu'nda staj yaptı ve İstanbul'da Ulvi Uraz, Altan Karındaş, Dormen ve Kenter Tiyatroları'nda dekor ve kostüm tasarımları yaptı. Prof. Erdoğan Aksel ve Prof Sadi Öziş'in teşviki ile sinemaya adım attı. Henüz Öğrenci iken yönetmen Atif Yılmaz filmlerinde sanat yönetmenliği yapmaya başladı. 2006 yılına dek sayısız film ve dizinin sanat yönetmenliğini üstlenerek bu alanda bir ilk oldu.

Figen Koyunoğlu (1969) Mezun olduğu yıl İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nde çalışmaya başladı. İlk üç yıl Seza Altındağ'ın asistanlığını yaptıktan sonra 1973 yılında sahnelenen 'Don Carlos' operası ile ilk profesyonel tasarımını gerçekleştirdi. Tasarımcı kadrosuna geçene dek baş realizatörlük görevini üstlendi. 40 yıl süreyle bu kuruma hizmet verdi. Kimi zaman bir sezonda 10'u aşkın temsil için üretimlerde bulundu ve 2010 yılındaki emekliliğine dek 90'a yakın opera, bale, müzikal ve çocuk oyununun kostüm tasarımını gerçekleştirdi.

Güven Öktem (1971) Ankara Devlet Tiyatrosu'nda 35 yıl süreyle çalışmış olan dekoratör, mezuniyetinin hemen ardından özel tiyatrolar ve film sektöründe çalışmıştır. Atif Yılmaz, Ömer Kavur çalıştığı yönetmenler arasındadır. Senaristliğini Duygu Sağıroğlu'nun yaptığı Kılıç Aslan (1975), Savulun Battal Gazi Geliyor (1973) ve Atif Yılmaz'ın Çapkin Hirsiz (1975) bu filmlerden bazılarıdır.

Feyza Zeybek (1971) 1970'li yıllarda Gazete Tiyatrosu'nda çalıştı. Tepebaşı Deneme Sahnesi'ndeki süreci ve çocuk oyunları için yaptığı kukla tasarımları ile profesyonel hayata geçti. Özel tiyatroların yanı sıra TV dizileri içinde sanat yönetmenliği yaptı. 1990-98 yılları arasında İBBŞT Tiyatro Araştırma Laboratuvarı'nda Beklan Algan'ın Faust temalı deneysel prova sürecinde *Çizdüşüm* adını verdiği deneysel yaratım sürecinin spontane çizimlerini oluşturdu. Aynı kurumda çok sayıda dekor ve kostüm tasarımda imzası bulunmaktadır.

Merpopi Stanopulo (1971) Atina Devlet Tiyatrosunda çalışmalarına devam etmiştir. **Erinç Evren Kut** (1971) ise Devlet Opera ve Balesi'nde çok uzun dönem tasarımcı kadrosunda yer almıştır.

İbrahim Bagatur (1971) 1964 'den 1980 yılına dek çeşitli reklam ajanslarında grafiker ve sanat yönetmeni olarak çalıştı. 1970 yılından itibaren o senelerde ilk kez kullanılan airbruche tekniğini kullandı. 1993 yılında bir grup arkadaşı ile İllüstratörler Derneği'ni kurdu. İlk başlarda çok sevdiği halde sahne dekorları alanında çalışamayacağını görerek reklam ve illüstrasyon alanına yöneldi. 2010 yılında emekli olana dek 18 yıl boyunca çalıştı.

Serpil Tezcan (1972) Mezuniyeti sonrası Hollanda Kraliyet Akademisi'ne (Koninklijke Nederlandse Adademie) acceptance ile gitti. Bu dönemde Casa L'italie İtalyanca ve Türk-Amerikan Üniversiteliler Derneği kurslarına devam etti. 1974 yılında İstanbul'daki opera binası yandığı için Ankara Devlet Tiyatrosu'nda göreve başladı. 1985 yılında İstanbul'a tayin edildi. Kostüm alanında sayısız ödülün sahibi oldu.

Yavuz Yaralı (1972) emekli olana dek TRT İstanbul kurumunda dekoratör olarak çalıştı ve Artistik Hizmetler Müdürü olarak görev aldı.

Arto Berberyan (1971) Okulu, onur ödülü ve birincilikle bitirdi. Lise çağlarından itibaren tiyatrodaki çalışmaya başladı. Pangaltı Lisesi'nden Yetişenler Derneği'nde (PLYD) oynadığı, oyun yazdığı ve sahnelediği tiyatro oldu. 1957'de Genç Oyuncular'a katıldı. Profesyonel olarak Gülriz Sururi-Engin Cezzar, Dostlar, Ali Poyrazoğlu ve Çevre Tiyatroları'nda dekoratörlük yaptı. Sinemada ise Lütfü Akad, Atif Yılmaz, Metin Erksan ve Halit Refiğ filmlerinde çevre tasarımı ve dekoratör olarak çalıştı. Kırk yılın üzerinde tiyatroya emek verdi.

Yıldırım Uğurgün (1966), Aydan Yay (1966,) Gül Dincel, İnci Bakkalcı (1967), Iyğır Nimsafoğullarından (1968), Nurten Karakurt (1968), Yalçın Gökdeniz (1969), Nazan Sükan (1969), İvon Sara Levi (1969), Cemil Fuat Hendek (1970), Hürşit Münir Kutluata (1971), Demet Değer (1971), Mehmet Ökkeş İlhan (1971), N. Sevi Genç (1972), Emine Şule Sönmez (1972), Ahmet Ali (1972) bölümün diğer ilk mezunlarıdır.

SONUÇ

Sahne tasarımı tarihimizin başlangıcını oluşturan bu özel evrede, 1940'lı yıllardan itibaren edinilen sahne üstü deneyimlerle oldukça hızlı bir şekilde dünyadaki çağdaş tiyatro ve opera anlayışına erişilir. Kurumlarda ve özel tiyatrolarda prodüksiyonun sağlanması için oluşturulan altyapı, tasarımcıların dekor ve kostümün uygulama alanlarında yol alabilmeleri için en önemli safha olur. Her sahne tasarımcısı uygulama atölyelerindeki teknik kadrolara, deneyimleri ve aldıkları eğitimle bir sahne dekorunun ve kostümünün nasıl imal edilmesi gerektiğini anlatarak ve mesleğin başlangıcında realizatör ve asistan olup bir sahnelemenin her aşamasında yer alarak önemli bir alt yapının inşa edilmesinde yer alırlar. Bunun yanı sıra yurtdışındaki örnekleri olduğu gibi almak yerine bir oyunu bütünsel olarak ele alan, aktarmak istediği sözü anlayarak, metni artistik yaratıcılığın yanında entelektüel olarak da kavranması gereken bir boyuta taşırlar. Bu açıdan bir sahne tasarımcısının ne olduğu ve nasıl çalışması gerektiğine dair bir bilinç oluşmasında etkileri oldukça önemlidir.

1962 yılında sahne dekor ve kostümü üzerine eğitimi üzerine kurulan atölye ile mesleğin gelişim açısından oldukça önemli bir adım atılır ve müfredatlar Güzel Sanatlar Akademisi'nin yapısı içinde sanatın diğer disiplinlerinin yer aldığı bir temel üzerine inşa edilir. Türkiye'de bu yönde eğitim veren ilk örnek oluşu, plastik sanatların bir sahne tasarımcısının yaratımında var olan; çizerek düşünme, renk, form, boyut, maket, mimari üzerine gelişen sahne perspektifi, iç mimari tarihi, üslup ve kostüm tarihi, sahne tekniği, boyama, malzeme ve teknik çözüme yönelik strüktür bilgisi, dramaturji, tiyatro/ sanat/devrim/müzik/felsefe/dünya tarihi gibi birçok ders, dekoratörün ve kostüm kreatörünün eğitiminde ve formasyonunda belirleyici hale gelir.

Yapılan araştırmada bu alanda yeteri kadar kaynak ve arşiv belgesi olmadığı için bu dönemin içinde yer alan tasarımcıların kişisel anı ve saptamaları oldukça değerli olmuştur. Bu konuda özel bir teşekkür sahne sanatları adına sahip olabilecek en özel arşive sahip İsmail Aksu'nun desteğidir.

Bu makalede, günümüze dek böylesi bir yapılanma üzerine kurulmuş ve tiyatro, opera, bale, sinema, tv, performans, kukla alanında Türkiye'nin en önemli isimlerinin mezunu olduğu ve zaman zaman profesyonel tasarımcıların hocalık görevini üstlendiği bir bölümün nasıl oluştuğuna bakmak ve bu eğitimin önemine ilişkin bir veri oluşturmak yeni araştırmalar için yol gösterici olacaktır.

KAYNAKÇA

- AKÇURA, G. (1992). Doğumunun Yüzüncü Yılına Armağan Muhsin Ertuğrul. *İBB Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları*, 6. ISBN: 9757580066
- AKTULAY, T.M. (2010). Cumhuriyet'in Kuruluşundan Günümüze Türk Tiyatrosu'nda Dekor Kavramı. Yüksek Lisans Tezi., Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- AKSEL, D. (1974). 50 Yılda Sahne ve Görüntü Sanatları. *Akademi Mimarlık ve Sanat Dergisi*. 8, 238-244
- AKSEL, E. (1981). Bir Tiyatro Dekoratörünün Tiyatro Tekniği Bilmesi Kaçınılmaz Bir Zorunluluktur. *Sahne Dergisi*, 14-13
- AND, M. (1973). 50 Yıllık Türk Tiyatrosu. *İş Bankası Kültür Yayınları*
- AND, M. (1983). Türk Tiyatrosunun Evreleri. *Turhan Kitabevi Bizim Tiyatro Dergisi*. (1969). Doğan Aksel. 11.33
- AY, L. (1963). Devlet Tiyatrosu'nun 15 Yıllık Çalışmaları. *Devlet Tiyatrosu Dergisi*.21,16-24
- BAŞARIR, Y. D. (2021). Perde Kapanmasa Görecektiniz, Kamran Yüce'nin Arşivinden Kent Oyuncularının Kuruluş Hikayesi (1959-1986). *İBB Yayınları*, ISBN:978-625-7288-82-8
- BAŞKUT, A. (1999). Üç Kalas, İki İnsan, Bir Heves. El-yaf Matbaacılık, ISBN: 975-270-421-2
- CEZZAR, M. (2005) Güzel Sanatlar Akademisi Öğretim Elemanları Resim ve Heykel Sergisi 1928-1982. *MSGSU Yayınları*,1000, ISBN:975-6264-06-3
- DAĞLI, E. (2020). Carl Ebert (1887-1980).[online]. *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/carl-ebert-1887-1980/>. [Erişim Tarihi:10/09/2023].
- DELEON, J. (1992). Türk Balesinin Gelişim Evreleri. *Milliyet Sanat Dergisi*. 302. 8-16

- DEMİR, A. (2008). Güzel Sanatlar Akademisi'nde Yabancı Hocalar. *MSGSU Yayınları*, ISBN: 978-975-6264-25-6
- EDGÜ, F. CALIKOĞLU, L. URAL, M. (2004). Kuzgun Acar. *Türkiye İş Bankası Yayınları*,
- FIRAT, K. (2008). Geçmiş Zaman Fotoğrafları. *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları*. 1000. ISBN:978-975-6264-17-1
- GEZGİN, A.Ö. (2003). Akademiye Tanıklık 3. *Bağlam Yayıncılık*. ISBN:975-6947-91-8
- GİRAY, M. (1983). Güzel Sanatlar Eğitiminde 100 Yıl. *Mimar Sinan Üniversitesi Basımevi*, No 3
- İLERİ, R.N. (2005). Sahne ve Kostüm Tasarımı: Abidin Dino. *YKY*, ISBN:975-08-1010-4
- İstanbul Operası. (1968) Kuruluşundan Bugüne İstanbul Şehir Operası. 25-29
- KESKİN, A.E. (2021). Kostümün Tüm Sahne Unsurlarıyla Birlikteliği ve Uygulama Çözümleri: Sanat Yaşamı ile Hale Eren. *International Social Sciences Studies Journal*. 90. 4754-4765
- KIRMIZI, D. & UNCU E. (2023). A. Serseri Mayın Gürel Yontan. <https://saltonline.org/tr/2582/salt-arastirma-gurel-yontan-arsivi>, ISBN: 978-605-69760-6-3
- KOLDAŞ, N. (2003). Metin Deniz Tiyatroda Mekân ve İnsan. *Maya*, 1000, ISBN:975-92190-0-X
- KÜÇÜKERMEN, Ö., BERK, İ. (1994). Ressam Orhan Peker. *Milli Reasürans T.A.S.* 1000, ISBN: 975-7235-01-6
- MENGÜÇ, A. (2001). Turgut Atalay. *Bilim Sanat Galerisi*, 1000, ISBN:975-95659—3-5
- ORBAY, E. Tarık Levendoğlu 40. Sanat Yılında. 1-18
- ŞENER, S. (1999). Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Tiyatrosu. *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*. ISBN: 975-458-135-5
- ŞENGEZER, O. (2010). Cumhuriyet Dönemi Türk Gösteri Sanatları Öncü Sahne Tasarımcıları. *Artshop yayınları*. 2500.
- ŞENGEZER, O. (1999). Bence Dekor ve Kostüm. ISBN:975-94181-O-X
- ŞENTAY, B. (2009). Vedat Ar [online]. *Internet Movie Database* <http://www.kameraarkasi.org/yonetmenler/vedatar.html>. [Erişim Tarihi: 11/09/2023].
- TANSUÇ, S. (1976). Beş Gerçekçi Türk Ressamı. *Gelişim Yayınları*
- TAŞDEMİR, G.Ö. (2022). Modern İç Mekânın Eğitim Tarihine Kısa Bir Bakış [online]. *Pressreader*, <https://www.pressreader.com/turkey/betonart/20221216/281681143935979>, [Erişim Tarihi: 1/09/2023].
- TEMEL, S. (2007). Devlet Tiyatrolarında Bir Sahne Tasarımcısı. *Yüksek Lisan Tezi*. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Atatürk Üniversitesi
- TEMİZAN, K. (1946). Güzel Sanatlarda Süsleme Sanatları. *Arkitekt*. 70. 19-23
- YÜCE, K. (1973). Tiyatromuzla İlgili Sayılar. *Gülriiz Sururi Engin Cezzar Tiyatrosu 10. Yıl Özel Sayısı*. (1973). 104